

XX. SZÁZADI KONVERTITÁK ÚTJAI ISTENHEZ

II. ELISABETH LESEUR

Kettős élet

Elisabeth Leseur, azaz Leseur Félixné született Arrighi Erzsébet, korzikai származású párizsi családból való, gazdag nagypolgári szülőktől, akik kitűnő nevelést adtak nagytehetségű, ragyogó képességű lányuknak. Huszonháromeves korában férjhez megy Leseur Félixhez, egy nagytekintélyű rheimsi ügyvéd igen művelt és tehetséges fiához, aki jogot is végzett, orvosi diplomát is szerzett, egy ideig nagy francia lapoknál külpolitikai, gyarmatügyi munkatárs volt, mint ilyen sokat utazott. Végül egy nagy biztosítóintézetnek lett egyik fő vezetője. Nagy és gazdag életet éltek. Mindenük megvolt, ami boldog házasságot ígérhetett: egymáshoz illettek korban, vagyoni állapotban, ízlésben, — mindketten Wagner-rajongók voltak, nagy zenebarátok — és nagyon szerették egymást. Egy volt köztük az eltérés. Mindkét család katolikus volt és katolikus nevelést is adott gyermekeinek, de olyasfélét, mint az a múlt század végé felé Franciaországban szokásos volt: eljártak a templomba, jó lélekkel vallották magukat katolikusoknak; az esküvő előtt derült ki, hogy Félix nem hívő. Megígérte azonban a házasságkötés alkalmával feleségének, hogy tiszteletben fogja tartani hitét és szabadon gyakorolhatja vallását. Megkezdődött a gyönyörűnek induló élet, de már néhány hónap múlva, alighogy a nászútról hazatértek, a szenvedéseknek és csapásoknak egész sora zúdult rájuk. Elisabeth Leseur megbetegszik; kiderült, hogy daganat van a belsejében, mégpedig olyan daganat, hogy nem merik operálni. Egész életében hordozza magában ezt a hol kiújuló, hol elcsendesedő szenvedést. Voltaképpen betegen éli át egész életét, ez azonban külsőleg sokszor nem látszott meg rajta. Ami azonban a testi szenvedésnél is nagyobb kín volt számára: hogy ennek következtében nem lehetett gyermeke, nem lehetett anya. Ez a melegszívű, nagyszerű valaki gyermek nélkül, az óhajtott gyermek nélkül éli le életét. További szenvedések: ugyanabban az évben, négy hónapon belül, meghal Erzsébet apja is, férjének apja is. Néhány hónappal utóbb legkedvesebb nővére hal meg. Jóformán állandóan szomorúság, csapások, gyász esetek környezik útját. Legnagyobb szenvedés azonban annak részéről éri, akit legjobban szeret: férje részéről. Eleinte megtartotta ígéretét és nem háborgatta Erzsébetet vallási gyakorlataiban; de ez nem tartott sokáig. Politikai ismeretségekbe keveredett, barátai a korszak kormányemberei voltak és tudjuk, hogy Franciaország a múlt század végén erősen egyházellenes politikát űzött. Így aztán egyre inkább eltért gondolkozása a keresztény gondolkozástól, immár nem közönyös volt, hanem többé-kevésbé harcos kereszténység- és vallásellenes. Egyre jobban kezdi gúnyolni feleségét. Természetesen arra is törekedett, hogy őt is megnyerje a maga gondolkodásának. Mint ahogy a vallásos ember keresi és másokkal is közölni akarja azokat az olvasmányokat, amelyek megerősítik hitében, ő is kereste azokat az olvasmányokat, amelyek megerősítik hitetlenségében és amelyek hitetlenné tehetnék volna feleségét is. Úgy látszott, sikerül is elérnie célját. Erzsébet lassan abbahagyta vallása gyakorlását, aztán közönyös lett, végül ő maga is hitetlenné érezte magát; ellenségessé vált az Egyházzal és a vallással szemben. Egyszer aztán férje elérkezettnek látja az időt, hogy megadja Erzsébet hitének a kegyelmezdőfést, és Renan *Jézus életét* adja kezébe, abban bízván, hogy ez majd teljesen eltávolítja a kereszténységtől. De nem számolt a Szentlélekkel, vagy Erzsébet eszével. Erzsébet nagy műveltsége és finom lélekismerete, értése,

— a Szentlélekkel szövetségben — éppen az ellenkezőt érte el. Elolvasta a könyvet, egyáltalán nem imponáltak neki annak irodalmi szépségei, ellenben nagyon megütötték fölületességei, tévedései, ellentmondásai. Félredobja a könyvet, kezébe veszi az Evangéliumot, az eredetit, elolvassa, és ezután már a nagy katolikuskokat olvassa, a szentatyákat — kitűnően tudott latinul, — és a nagy francia katolikus írókat. Tehát voltaképpen Renan könyve téríti vissza hitéhez, amint maga mondja három évvel megtérése után naplójában: „Most látom a Gondviselés lassú, hallgató működését bennem és értem a belső megtérés e csodálatos művét, melyet egyedül Isten indított meg, vezetett és fejezett be, minden emberi befolyás nélkül (ezt úgy kell érteni, hogy papi befolyás nélkül; megtérésében nincsen pap, aki rábeszélte vagy tanította volna), a külső világgal való minden érintkezés nélkül, néha éppen az által, aminek minden vallásos hitet el kellett volna vennie.” (Célzás Renanra.)

Ilyen teljesen feltűnés nélkül, szinte észrevétlenül tér vissza hitéhez és egy mélységes, benső vallásosságához. És most elkezdődik egy kétsíkú élet. Kifelé éli tovább a jóízű és jómódú társadalmi életet: látogatások, színházak, hangversenyek, utazások, nyaralások, — Bayreuthban is megfordul egy Wagner-ünnepségen. Urával a lehető legjobb viszonyban van; úgy látszik, nincs mit kívánna az élettől. Kívülről minden szép síma és nagyszerű. Belül pedig: mélységes lelkiélet. Szereti férjét, az is őt. Valami megható az, amikor férjének próbál beszélni lelkiségéről: „Türelemnek kell lenni azzal a meggyőződéssel szemben, amelyet az idő és az Isten elmélyített, és amelynek köszönhető, hogy nem lettem savanyú és önző lényé. (Ha sok szenvedésére, betegségére, csapásaira gondolunk, akkor nem is olyan természetes, hogy nem lett savanyú, önző lényé.) Soha — biztos lehets benne — nem lesz ez számodra, vagy mások számára terhes, és olyan jó: egy kicsit a végtelenből és az örökkévalóságból belevegyíteni abba a szerelembe, amelyet én érzek teirántad, és egy olyan életbe, amelyet az általad ismert nehézségek elsötétítenek és soktól megfosztottak.”

Azt a lelkiéletet, amelyet belül él, beleírta naplóiba, leveleibe, lelki írásaiba, lelki elhatározásainak füzeteibe; halála után kerültek ezek napfényre. A szenvedés azonban minden vonalon tovább tart. Az elnyomott betegség újra meg újra felüti fejét, újra meg újra kórházba kerül, ágyba kerül, megint föl-támad, megint úgy látszik, mintha egészséges volna. Az utolsó időkben már jóformán hónapokig tartó haldoklás volt a része, míg végre 1914-ben rákos betegségében meghal.

Igazi nagyszabású élete azonban halála után kezdődik. Megtalálják és sorban kiadják írásait: naplóinak két füzete, *Levelek a szenvedésről*, *Mindennapi dolgok*, *Levelek a hitetlenekhez*, *A lelkiélet*. Ezeket mind önmaga számára írogatta össze, nem gondolt nyilvánosságra. Az első naplófüzet először 2000 példányban jelenik meg franciául; ma már a világ különböző nyelveire lefordítva több mint 140.000 példányban forog közkézben. Óriási értéküket észrevették a katolikus gondolkodók; nem kisebb ember, mint a francia vallásos szellem nagy történetírója, Bremond, azt mondja róla: „E. Leseur a kellő órában jött, a Gondviselés órájában; hozzá tartozik a kezdődő XX. század szellemi történetéhez”. Történeti jelentőségűnek látta az ő lelkiségét. Azt hiszem, ha az írásaiból vett idézetekből — amelyekkel éppen ezért bőven fogok élni — megismerjük, igazat fogunk adni Bremondnak. A lelki irodalom nagy tengeréből alig ismerek valamit, a nagy szentek írásain kívül, amit hozzá lehetne hasonlítani naplójához, ehhez a mélységes gyakorlatiasságú és szépségű íráshoz.

Ezek a könyvek megjelennek és széles körben terjesztik gondolatait, egyéniségét. Legelőször arra hatnak, aki az ő szívének legkedvesebb: férjének életútjára. Érte imádkozott egész életében, — hogy hogyan, milyen szerénységgel, milyen türelemmel, azt az iménti idézet mutatja. Szenvédeseit elsősorban

őerte ajánlja fel. Egészen biztos volt benne, hogy Isten megadja Félixnek a megtérés kegyelmét. Meg is jövedölte jó néhány évvel halála előtt: „Te Pater Leseur leszel, meg fogsz tért; szerzetes leszel a halálom után és P. Leseur lesz a neved.” Úgy is lett. Elisabeth halála után kezdődik férjének második élete; végül dominikánussá lett. Közben van egy csodálatos fejezet: Félix feleségének halála után sugallatokat kap tőle. Hangokat, utasításokat, amelyeket egész világosan hall lelkében. Számunkra nem jelentős, hogy ezek a hangok szubjektív vagy objektív valóságú dolgok, — az Egyház ebben nem nyilatkozott, — hiszen, ha szubjektív élmények, akkor is ezeket használta föl a Szentlélek. Nem tudom megállni, hogy egyet ezek közül a sugallatok közül ne idézzek. Amikor Félix megtérése után először ment gyónni és áldozni — ezt ő második áldozásának nevezi, mert az esküvői kényszerített áldozását nem számítja annak —, és nagy élményt várt ettől, nem kapott mást, mint lelki szárazságot. Kétségbeesve kínlódik és a halott feleséghez megy, elpanaszolni gyötrelmét, szárazságát. Erre ezt a hangot hallja: „Ez túlságosan kényelmes volna! Miután férfikorodban megtagadtad Istent és Jézus Krisztust és harcoltál ellene, — most, hogy egyszer meggyóntál, megáldoztál, egyszerűbe töltsön el minden világosság és minden vigasztalás? Ez csaknem immorális lenne. Nem az érzelmeidről van itt szó, hanem akaratodról; azt kell mostantól fogva Krisztus szolgálatába állítanod, hogy igazán megszerezsd az ő kegyelmével a hitet.”

Ezek a sugallatok elérték céljukat. Félixből végül csakugyan P. Leseur lesz, aki életének főfeladatául érzi összegyűjteni és kiadni felesége műveit és előadásokat tartani róla. A boldoggáavatási pör megindult. Ennyit E. Leseur külső életéről. Keressük azt az utat, amelyet megtett.

Mint ahogy Verkade önéletrajzában is találtunk egy fél lapot, amely mindent megmagyaráz, Erzsébet naplójában is találunk ilyet: „Teljesíteni, ami kötelességem: a szeretet műveit, önfeláldozás a többiekért, vagy a szegényekért, olyan módon, hogy ne legyen kellemetlen senki másnak, és ne károsodjanak tőle elsőrendű kötelességeink; soha fel nem áldozni és rendszeresen végezni a lelkieket, ezenfelül egy kicsit társaságbelinek is lenni, otthonomhoz, az egyszerű élethez és a magányhoz való szeretetem ellenére is, hogy tessem Félixnek és környezetemnek. Egyszerűen teljesíteni a legkülönbözőbb feladatokat, anélkül, hogy bárki is sejtjené, milyen nehezemre esik ez a teljesítés; megfedkezni önmagamról, kibontakoztatni, amit Isten adott nekem értelemben és tehetségben, mindenestül száműzni a kevélységet, még legfinomabb formáiban is; szeretni erősen, önmagam keresése nélkül; elvégezni minden nap és minden órában Isten kegyelméből azt a feladatot, amelyet a jelen hoz, és sohasem hanyagolni el egy feladatot sem, akármilyen csekély legyen is — ez az én utam.”

Egyszerű kereszténység

Egyik életrajzírója így foglalja egy mondatba ezt az utat: Erzsébet valami egészen különös és nagy dolgot vállalt: arra vállalkozott, hogy „nem-közönséges tökéletességet valósítson meg közönséges eszközökkel”. „Közönséges eszközökkel”, ezen van itt a hangsúly. Ha egy szót keresünk rá, azt kell mondanunk: az egyszerűség kereszténységét mutatja meg; azt, hogy egyszerűen is lehet szentté lenni. Mert mi más a nem-közönséges tökéletesség, mint a szentség? Mennyi hamis felfogás van a szentségről az emberek gondolatában, talán méginkább érzésében! Szenten a legtöbben olyan valakit értenek, akit az Egyház szentté avatott. Holott tudjuk, hogy nagyon-nagyon sok szent van és nem minden szentet avattak szentté. A hamis felfogások teszik, hogy bizonyos félelemmel tekintenek arra, akit szentnek tartanak. Egyszer azt kérdezte je-

Ienlétemben valaki egy férfitől: Szeretné-e, hogy szent feleség legyen? Olyan grimasszal felelt rá, — mondani nem mondott semmit, — hogy látnivaló volt az arcán: nem nagyon szeretné. Nos, itt van egy szent feleség, aki a lehető legjobb feleség, és boldoggá teszi a férjét, haláláig és halála után! A szentség nem rendkívüli dolog, nem csodák, nem ostorozások, — ezek mind lehetnek jók és meg is szoktak lenni, de mindez másod-, harmad-, negyedrendű, mellékes. Semmi olyanban nem áll a szentség, ami elérhetetlen. Három megkülönböztethető jelentése van a szónak. Szentnek nevezni Sz. Pál és az apostoli levelek általában — egyszerűen a keresztényt. A keresztény: szent. Ebben persze benne van a követelés, hogy minden kereszténynek szentté kellene lennie. A köztudatban szent az, akit az Egyház szentté avatott. Csakhogy nagyon sokkal több szent van, mint ahányat az Egyház szentté avatott. Előbb szent a szent, aztán avatják szentté. Az avatásnak föltétele a szentség: az érények hősiességben való gyakorlása, elsősorban a hősiesség szeretet. Ha egy szóval kell megmondani, hogy mi a szent, azt felelem: szent az, aki hősiességet szeret. E. Leseur hősiességben gyakorolta az érényeket, elsősorban a szeretetet.

Ő a szentséget az egyszerűségben találja. Egyéniségéből, vallási életéből hiányzik minden túlfűtöttség, minden érzélgősség, minden áradozás, minden erkölcsprédikálás, általában minden hangosság, parancsoló, támadó jellegű fellépés. De persze szellemi szimplaságnak sincs nyoma benne. Egy nagyműveltségű, ragyogó szépségű nőnek a vallásossága ez, akiben semmiféle hiányzik ahhoz, hogy önmagán és környezetén uralkodni tudjon, egyszerű feleség és háziasszony legyen, de akiben semmi sem hiányzik ahhoz sem, hogy igazán keresztény legyen. Rejtett élet az ő igazi élete. Az Úr Jézus szavát fogadja meg: „Amikor imádkozol, menj be kamarádba és ott imádd az Istent, ahol nem látnak, és Atyád hallani fogja.” Az embereknek nem kell hallaniuk. — Megértette és megfogadta, amit Sz. Pál mond: „Életek el van rejtve Krisztussal az Istenben.”

Mi az elve ennek az életnek? Így fejezi ezt ki, tömör élességgel, találó formában: „Kereszténynek lenni, teljesen értelmesen, természetfelettien; imádkozni, cselekedni, dolgozni, szeretni.” Ime az egyszerű eszközök, amelyekben minden benne van, ami szentté teheti az embert. *Imádkozni*: imádkozza a megszokott gyakorlatokat, nem akar kiemelkedni, nem jár semmi különleges ajtatósságra; végzi az Egyháznak az átlagos keresztény számára előírt, annyira mélyen emberi, s ugyanakkor isteni gyakorlatait, ahogy az átlag jó keresztény végzi. *Cselekedni*: cselekedni az irgalmasság cselekedeteit, amint egy átlagos jó ember cselekszi, de természetfölötti alapon: Istenért. *Dolgozni*: végezni a legkülönbözőbb állapotbeli kötelességeket. És *szeretni*: amennyire bírjuk érzelemmel, de mindenesetre akarattal, a felebarátot, és ennek a cselekvő szeretetnek megfelelően viselkedni. „A szeretet minden” — mondja.

És itt fölmered előttünk a kérdés: Vajon az én kereszténységem teljes, értelmes és természetfölötti-e? Vagy pedig egyike azoknak az álkereszténységeknek, amelyekkel annyiszor találkozunk? Mennyi tévedés csúszik be életünkbe, keresztényi életünkbe már elvileg, már tartalmilag, elméletileg is! A sok hiba közül a két legkirívóbbat és gyakoribbat szeretném kiválasztani. Az egyik, — jámbor lelkekről beszélek, akiknek azonban nem egyszerű a kereszténységük, nem teljes, vagy nem értelmes, vagy nem természetfölötti, — amikor *túlságosan magasra helyezjük az ideált*. „Fennhordjuk szemünket gőgösen”. kergetünk magunknál magasabbat; olyat kívánunk, amit nem lehet elérni emberi erővel, a magunk emberi erejével. De hiszen pontosan ez a titkos cél, az önmagunk elől is eltírt belső mély ok: ezt úgysem lehet teljesíteni, tehát fölmenthetem magam alóla. De persze rendszeren csak magunkra nézve vagyunk ilyen megértők, másokat azonban megítélünk. — A másik téves kereszténység gyakorlója, gőgössé és rideggé lesz: eltanult valamifajta vallásosságot és ezt a

maga meggyőződését mindenáron *rú akarja erőszakolni másokra*. Aki a próféta vagy prófétanó köntösében jár állandóan, és abban éli ki a kereszténységet, hogy követeli: mások legyenek keresztények. Regényekben, elsősorban francia regényekben lehet sok ilyen furcsa, kificamodott papi és világi alakot látni. A katolikus regényekben is; gondoljunk Mauriac-ra, aki a vallásos, jó embereknek a hibáit festi és ostorozza. Hát még azoknál, akik nem katolikus, nem keresztény szemmel nézik a vallást, a papságot! Sokszor a legnagyobb írók is; gondoljunk Stendhal: *Vörös és fekete* c. regényére, vagy Gide könyvére, a *Szűk kapu*-ra. Úgy látszik, a franciáknál az egészen maig el nem halt janzenizmus hatása alatt még mindig megvannak ezek a kemény, szeretetlen, kegyetlen típusok. Mi szinte meg sem értjük őket. Nem egyszer meglepett egy-egy nagy francia írónál, ha összehasonlítottam katolikus alakjaikat a nemkatolikus alakokkal. Az utóbbiak nagyszerűen voltak festve, jellemezve, a katolikus alakok ellenben papirosízű túlzásokkal — csak nem életszerűen.

Mi a lényege az egyszerű kereszténységnek? A legharsányabb ószövetségi hang, Izaiás próféta hangja mondta meg. „Ne mutassatok be nekem hazug eledeláldozatot! A főmjénfüst utálat előttem! Gonoszak a ti gyülekezeteitek. Mosakodjatok meg, tisztítsátok meg magatokat! Távolítsátok el szemem elől gonosz gondolataitokat! Tanuljatok jót tenni! Keressétek az igazságot. Siesetek segítségére az elnyomottak; szolgáltassatok igazságot az árvának, védelmezzétek az özvegyet! És akkor jőjjetek hozzám.” (Iz. 1, 13; 15—17.)

Világos a mondánivaló: Először kereszténynek kell lenni, jót tenni, megtisztulni. Aztán menjünk imádni az Istent, tiszta kézzel és tiszta szívvel. Ezt lehet gyakorolni minden helyen, minden korban és életkorban, minden zugában a földnek. A sok példa közül, amelyek az emlékezetembe tolnak, csak egyet: egy végtelenül egyszerű dolgot, amelyben minden benne van. Egy kedves barátomról van szó, — sokgyerekes családapa, — aki a nagy ünnepek, ajándékozási alkalmak előtt össze szokott ülni a feleségével és számot vetnek magukkal: mennyi az, amit a jövedelemből ajándékozáásra lehet fordítani. Ennek felét félreteszik gyermekeik számára, a másik felét pedig — amelyből a gyerekeknek megegyez arannyit szépet és jót lehetne venni — átadják a hozzájuk közelálló, kevesebb jövedelmű rokonoknak. Pontosan ugyanannyit. Milyen egyszerű! Erről szól Izaiás, és ezt mutatja meg nekünk Erzsébet.

Állapotbeli kötelesség

Hogyan kerül át a gyakorlatba ez az egyszerű kereszténység? Előbbi nyilatkozatában láttuk: „Elvégezni minden nap és minden órában Isten kegyelméből azt a feladatot, amelyet a jelen hoz, és sohasem hanyagolni el egy feladatot sem, akármilyen csekély legyen is.” Arról van itt szó, amit a keresztény morál így fejez ki: *állapotbeli kötelesség*. Mindenkinnek megvannak a maga állapotával adott kötelességei, azon fordul minden, hogyan teljesíti. Erre mutat nagyszerű példát E. Leseur. Azt mondja naplójában: „Semmi áldozatot nem hozni, ami *állapotbeli kötelességeimnek* ártana, ellenkezőleg, továbbra is ügyelni „exeterieur”-ömre: toalett, házigondok, táplálkozás, még elegancia is, hogy vonzóbb legyek és hogy jobban elrejtsem magammal szemben való szigorúságomat”.

Egy háziasszonynak, egy nagy ház asszonyának, egy feleségnek ezek az állapotbeli kötelességei. Külsejéről is gondoskodnia kell. Hogy ez mennyire sikerült neki: egy érdekes levélből hadd idézzek egy mondatot. Erzsébet halála után egy közös jóbarátjuk írja Félixnek: „Állapotbeli kötelességeinek tökéletes teljesítése által szeretetreméltóan testesítette meg magában a *termékeny szépséget*”. Ezt mondja egy asszonyról, akinek nincsen gyermeke! Isteni termékenység ragyog itt felénk!

Tele vannak a naplók ennek bizonyosságaival, még jobban tele az életrajza, amelyet férje írt meg. Leírja részletesen a napját, programját, napirendjét; egyszer egy zárójeles mondatban azt írja: „Nem tudom, nem kell-e azt mondani, hogy legközelebb akkor jutott az Istenhez, amikor az üzletekben végeztem bevásárlását”. Talán legmeghatóbb fényt vet erre az „állapotbeli” kereszténységre férjéhez való viszonya. Nagyon érdekesen mutatja be első életrajza, mennyire föl tudta venni férje „életének ritmusát”. Hozzá tudott alkalmazkodni szomorúságban, jókedvben, hallgatni, amikor hallgatni kellett, beszélni, amikor beszélni kellett — mindig meg tudta találni az éppen akkor szükséges hangot.

Kérdezem magamtól: hogy állok én állapotbeli kötelességeimmel szemben? Hogy kell velük szemben állnunk? Úgy, ahogy Erzsébet. Úgy, ahogyan Benedek pápa a szenttéavatási dekrétumban mondja. Először is: mindennek az alapja, hogy *állapotomat mint Isten akaratát* fogjam föl. Vége van a keresztény élet lehetőségének, ha körülményeimet, hivatásomat, szóval azt, ami állapotom, nem nézem Isten akaratának. Isten akar velem valamit, azzal, amit nekem küld, — evvel és evvel a hivatással, környezettel, feladattal, kereszttel — és nekem elsősorban arra kell elhatároznom magamat, hogy Isten kezéből fogadjam. Ezt elvben mindnyájan valljuk, senki keresztény ember ellent nem mondana — csak aztán amikor cselekedni kell, vagy beszélni kell, amikor Istennek ezt az akaratát érvényesíteni kellene, akkor már rendesen elfelejtettük ezt a tételt, és cselekszünk „emberi” módon, úgy, ahogyan világi ízlés, akarat, szükséglet kívánja.

Elfogadni, amit Isten akar; ez persze nem jelenti azt, hogy mindent úgy kell elfogadni, ahogyan van. Vannak állapotok, amelyek túlságosan nehezek. Vannak olyan állapotok, hogy nem is szabad bennük állandósulni. Vannak állapotok, amikből ki kell emelkedni — tehát szabad is megtenni mindent, hogy ki tudjunk emelkedni belőlük. Ha Isten ebben a törekvésünkben megsegít, hálat adok érte és vállamra veszem az új állapot kötelességeit. Ha nem segít meg, akkor tudom: azért nem sikerült, mert az Isten azt akarja, hogy ebben az állapotban legyek szentté, itt üdvözöljek. Addig nem szabad megállnom elmélekedésemben, belső elemzésemben, amíg meg nem látom, hogy mit akar az Isten. Ha nem sikerül megszabadulnom valamitől, amitől szabadulni szeretnék, akkor el kell jutnom odáig, hogy belesímuljak abba az állapotba — Isten küldte.

Még valamit tanulhatunk Erzsébettől az állapotbeli kötelességekről: a felelősséget. Ha úgy fogom föl állapotomat, mint Isten akaratát, akkor felelős vagyok elsősorban Istennek, mert ő állított oda; másodsorban felelős vagyok annak a köznek, amelynek szolgálatában állok; harmadsorban, de nem utolsó helyen, felelős vagyok önmagamnak is, a helyes önszeretetnek, amely rögtön az istenszeretet után következik. Úgyelni egészségemre, föllépésemre, megjelenésemre, a bennem lévő tehetségek fejlesztésére — ezeket az Isten azért adta, hogy kibontakoztassam. Hallottuk Erzsébet célkitűzései közt: kibontakoztatni mindent, amit az Isten intellektuális téren adott. — Hogyan? — kérdezheti valaki, aki kritikátlanul olvasgat nem-szerencsésen megírt szent-életrajzokat — hát nem helyes, hogy az ember szentségből elhanyagolja magát? — Majd ha szent lesz, akkor megteheted, hogy elhanyagold magadat; de amíg nem vagy szent, addig tekintettel kell lenned az emberekre és nem szabad elhanyagolnod magadat.

Felelős vagyok a közösségnek is, amelybe Isten helyezett. — Egy fiatal pap első miséje után együtt ült a család; ott volt a fiatal pap édesapja is, egy derék vidéki vasúti elöljáró, egyszerűbb ember. Az egyik megjelent pap beszélgetés közben azt mondja: „Ugy-e kedves bácsi, imádkozott a mise alatt a Pistáért, hogy jó pap legyen!” „Dehogyan imádkoztam — mondja az öreg. — Imádkozza-

nak azért a papok. Imádkozzék minden brancs magáért. Én azért imádkoztam és imádkozok, hogy ne legyenek vasúti szerencsétlenségek.” Kedvesen, mosolyra gerjesztően fejezte ki magát, de egy nagy igazságra mutatott rá. Igenis: a vasútas a vasútert felelős és a pap a papságért felelős. És mindenki imádkozzék — és dolgozzék — azért a közösségért, amelyhez tartozik, mert azért felelős Isten előtt is.

Mik a mi állapotbeli kötelességeink? Az első, amit most próbáltam jellemezni: az önmagamhoz való hűség és önmagammal szemben való felelősség. A másik a családom iránti felelősség. Nagyon nehéz egyedül üdvözülni egy hitvesnek. Nagyon nehéz elgondolni, hogy egy asszony vagy egy férfi üdvözülhessen anélkül, hogy segiténé az üdvösségre élettársát. Felelős továbbá férfi is, nő is, apa is, anya is, hogy keresztény levegőt árásszon a család. Felelős azért, hogy imponderábilis, megfoghatatlan módokon keresztül éljen és érjen tovább benne a kereszténység. A családi légkörért, hangért, a gyermekek lelki-üdvéért egyaránt felelősek vagyunk. Meg kell tenni mindent azért, hogy jó természetes embert neveljünk belőlük, jó embert, kötelességteljesítő embert, tanult embert; kifejlesszük bennük azt, amit az Isten beléjük adott, — de el kell jutnunk odáig is, hogy a gyerekek megismerjék és megszeressék az Ur-istent, mert ebből a szeretetből egy életen át kell élniök.

Állapotunkhoz tartozik foglalkozásunk, mesterségünk, hivatalunk, hivatásunk, munkánk. Azért is felelősek vagyunk Istennek, közösségnek, önmagunknak. Ha Istentől van állapotom, akkor tudom, hogy Isten akaratóból vagyok abban a munkában, amit egész nap végzek. Ne gondolja senki, hogy nem érdemes, nem fontos az ő hivatása, munkája. Egy nagy zenekarban minden hangszer fontos. Melyik a fontosabb, a klarinét vagy hegedű vagy zongora? Mind-egyiket úgy kell játszani és minden művész úgy játssza, mintha az ő hangszere-n kívül más nem is volna. Istennek muzsikálunk, Istennek számolunk, Istennek szántunk-vetünk, Istennek mosunk vagy főzünk, Istennek tanítunk és tanulunk — legalább mi keresztények ezt hisszük. Ha keresztények vagyunk, akkor Isten fényében látjuk munkánkat is. Nemcsak magamnak dolgozom: Neki. Nemcsak a közösségnek — annak is; de elsősorban Istennek. Az állapotbeli kötelesség teljesítése a természetes erkölcs követelése, de ugyanakkor a természetfölöttié is, hiszen a természetes erkölcs és természetes kötelesség is Istentől jön. Természetes, mert Isten természetünkbe oltotta, de természet-fölötti is, mert Isten azt, aki parancsait teljesíti, megszenteli kegyelmével.

Aki az állapotbeli kötelességeket egészen jól teljesíti, az még nem bizonyos, hogy jó keresztény — ahhoz hit is kell —, de ha jó keresztény valaki, akkor egészen biztosan teljesíti állapotbeli kötelességeit.

Cselekvő szenvedés

Ha keresem, mik voltak Erzsébet legfőbb állapotbeli kötelességei, akkor megdöbbenve olvasom a következő mondatokat: „*Szenvedni, úgy látszik, valóban a hivatásom* és Isten bizalmas szólítása lelkemhez. A szenvedés lehetővé teszi számomra, hogy engeszteljek és hogy — remélem — megnyerhessem azokat a nagy kegyelmeket, amelyeket olyan nagyon kívánok az én kedves lelkeimnek... (tudjuk, ki a legkedvesebb lelke!), a lelkeknek. A szenvedés fejlelet arra az önfelajánlásra, amelyet szeretteimért, a lelkekért és az Egyházért tettem”. Vagyis: a szenvedést érzi az ő fő állapotának. Valóban, állapotai közül a leguralkodóbb, a legállandóbb a szenvedés. Római útja alkalmával a Szent Péter templomban fölajánlotta magát Istennek, és úgy érzi, hogy a szenvedés Isten felelete erre a fölajánlásra: Isten elfogadta fölajánlását. Az Egyházban nem egy nagy szenvedő szent van, aki egész életén keresztül az ágyat őrizte, mint Emmerich Katalin vagy Szent Lidvina; ezek testvére Erzsébet is.

Ha nem is őrizte állandóan az ágyat, szenvedett a szalonban is és a színházban is. Nem tudom, a kétfajta szenvedés közül melyik a nehezebb.

Megrendítően nagyra becsüli a szenvedést. Újra meg újra fölhangzik nála az a gondolat, hogy a szenvedés: actio. Azt gondolnánk, hogy a szenvedés passzív dolog; szerinte cselekvés. A szenvedés, mondja, tökéletes imádság. Hajlandók vagyunk azt gondolni, hogy a betegségtől, a szenvedéstől a beteg nem, vagy csak nehezen tud imádkozni. Erzsébet szemében pedig maga a szenvedés — kellő lélekkel viselve — a tökéletes imádság. A szenvedés, írja: szent-ség. — Hadd olvassok föl egy pár sort egy versből, amely azért érdekes, mert pontosan ugyanazon szavakba foglalja a szenvedés titkát, mint ő; amelyet Erzsébet természetesen nem olvasott, de a versnek a szerzője sem olvasta Erzsébet írásait:

*Mindnyájunk arcán ott sajog,
Mindnyájunkkal köz kapocs:
A szenvedés.*

*Több és nagyobb ez a kevés,
Mint bármi más:
Ez a Krisztus-kézzrátévés,
Mindnyájunkért engesztelés,
Embernek emberrélevés,
Megújulás.*

Erzsébet szemléletében egyenesen a szentek egyességébe kapcsolódik bele a szenvedés. „A szenvedés titokzatos módon ható erő. Mindenekelőtt önmagunkban egy belső megújulás által, de másokban is, lehet, hogy egészen távoliakban, anélkül, hogy mi idelenn megtudnánk a művet, amelyet ily módon végrehajtottunk általa. A szenvedés tett; életet teremt, átfőrné mindent, amihez ér.” Egy távoli ember számára kegyelem lehet a mi szenvedésünk, anélkül, hogy tudnánk róla. Ez egyik legmélyebb gondolata.

Hogyan viseli Erzsébet a szenvedést? Mindenekelőtt, ha szabad így mondani: intelligensen. Értelmesen, okosan, mint minden tevékenységét végzi. Azt mondja egy helyen: „Keveset beszélni fizikai szenvedéseimről és mégis gondolni magamat kötelességből és értelmességből”. Szó sincs arról, hogy kívánná a betegséget vagy szenvedést; amikor Isten küldi, akkor elfogadja, de kötelességből — mert hiszen neki élni kell és cselekedni — és értelmességből is gondolzza magát. Nem eszménye elmerülni a betegségben és ujját sem mozdítani, mint a hamis aszketizmus mondja.

És emberi módon. Nem akarja tagadni fájaldalmát, nem akar tüntetni, sztoikus módra összeszorított foggal csak azért is hallgatni, egy szót se szólni. Meg akarja ugyan kímélni környezetét, lehetőleg nem panaszkodik, de hogyha fáj, nem titkolja görcsösen, nem szégyel sóhajtani, külsőleg is jelt adni fájdmáról. Persze csak ha már nem bírja másképp. És szenved úgy, hogy lehetőleg senki se vegye észre. „Olyan órákban, amikor test és lélek egyszerre szenved, vagy az isteni jelenlét látszik távolinak, vagy elfátyolozottnak, amennyire lehet, senki se vegye észre rajtunk ezeket a kínos perceket és senki se szenvedjen azért, mert mi szenvedünk. Nincs jogunk mások terhét még súlyosabbá tenni.” Ellenkezőleg: ha csak lehet, vidáman éljük át a szenvedéseket. Nem panaszkodni, nem dicselkedni, de amennyire lehet, megőrizni vidámságunkat. Egy hatalmas mondat: „Vidámnak lenni annak a levertségnek, azoknak a bosszúságoknak, annak a kimerültségnek ellenére, vagy éppen ezek miatt, amelyek olykor elmerítenek fizikai nyomorúságaimba. Derű belülről, mindég kedvesség és mosoly kívül; szeretetreméltónak lenni, mikor mogorvának érzem magamat; barátságosnak, mikor szomjaznám az egyedüllétet; türelmesnek és nyájasnak, mikor fáradtnak és felborzolttnak érzem magam.” Egyenesen odáig

megy, hogy szenvedéseinkkel is örömet kell szerezni másoknak. „Átalakítani a szenvedést mások számára örömmé; fátyollal borítani be a szenvedést, amely csak azt engedi át, ami vigasz, vagy gyengédség.” Vagyis a beteg vigasztalja látogatóit, ő legyen gyöngéd lelkű, az ő szenvedése okozzon örömet azoknak.

Ismerjük-e ezt a fajta szenvedést? Gondoljunk saját szenvedéseinkre, betegségeinkre, szomorúságainkra. És ne feledjük el, hogy amikor szenvedésről van szó, nemcsak a betegségről beszélünk. Szervenudni nagyon sokféleképpen lehet, testileg is, de talán még többféleképpen lelkileg. Ilyen szenvedés, még a betegségnél is rosszabb szenvedés lehet egy rossz társbérő, egy kellemetlen rokon, egy alkalmatlan látogató. Mindenkinél látókörében vannak ilyen betegségeknel súlyosabb szenvedések. Ezekkel szemben Erzsébet útmutatása szerint okosan, emberien, értelmesen, türelmesen, vidáman kell viselkednem. Ne mondja senki, hogy ezzel vagy azzal „nem lehet kibírni”. Ha nem lehet vele kibírni, akkor még erősebben kell imádkozni, és a szenvedést még elszántabban fölajánlani, de bele ne nyugodjam, hogy valakitől vagy valamitől elforduljak, amit az Isten adott nekem mint állapotot, és meg ne tegyek érte mindent, amit tudok, elsősorban szeretettel. Aki nem győzi szeretettel, az nem győzi kereszténységgel. Igaz, a szeretethez két ember kell, de ha semmit sem kapok a másiktól, akkor mindent nekem kell adni, mindkettőnk helyett nekem kell szeretnem, mert én keresztény vagyok. Ha nem teszem ezt, akkor hiába járok templomba, rosszul vizsgáztam a kereszténységből, mert megtagadtam Isten kegyelmét.

Nem maga a szenvedés az, ami érdem, ami üdvözít, hanem az a mód, ahogyan szenvedünk. Eszembe jut egy hozzám nagyon közelálló kedves rokonom. Sok éve, hogy meghalt. Egész életén át szenvedett egy nagy lelki szenvedés súlya alatt: házasságon kívül született gyermek volt és titkolózni kellett az emberek előtt. Még nagyobb szenvedése volt, hogy anyját nem szólíhatta anyjának; csak anyja halálos ágyán hallotta először tőle mások előtt, hogy: *leányom*. Ezt a terhet cipelte magával egész életén át. Az individuál-pszichológia kimutatta, hogy az ilyen eltitkolt vagy titkolni valónak érzett pontok a lélekben, hogy meg tudják mérgezni valakinek egész életét. Torzzá tesz, torzóvá tesz, félénkké, gyávává tesz, kisebbségi érzetet ad. És ez a leány egész életén keresztül maga volt a derű, maga volt a kedvesség, maga volt a gyengédség, szolgálatkészség. Ugyanez a beteges kisebbségi érzés, amely másokat letör, benne nem emberségének kisebbitésére, hanem annak megnövelésére, a szentségig való fölemelésére volt jó.

„Intellektuális apostolság”

Verkade életművében megfigyelhetjük azt, amit *pozitív kereszténységnek* lehetett nevezni. E. Leseur szintén pozitív valaki. Ime egy pár sor a naplóból; gyónás utáni elhatározás: „Belsőleg teljesebb összeszedettséget, Urunkkal való intímabb egységet akarok gyakorolni; külsőleg jobban oda akarom adni magamat, 'tékozolni magamat', szeretetreméltóbb, mosolygósabb lenni... Enyém a munka, melyről más nem tud, Övé megvalósítása a jónak, amit óhajtok, a szellemi műnek, amely felé szegény munkáim tartanak. A munkás munkáját hozza, az Úr rendelkezik vele tetszése szerint; nekem legyen elég tudni, hogy ez a munka sohasem lesz improduktív. Munkára hát, vidáman!” Ő, aki többet van betegágyban, mint fönt, munkára akar indulni, vidáman. Mi lesz az a munka? Láttuk, hogy célkitűzése: *imádkozni, szenvedni, engesztelni* másokért. Nem fontos, hogy meglátja-e az eredményt; nem tudhatjuk, hogy az Isten kinek a javára számítja be azt: ez a szentek közösségének értelme, annak a vigasztaló, fölséges hittitoknak, hogy egymáson segíthetünk. Cselekszi azt, amit sajátos kifejezéssel így nevezett: *intellektuális apostolság*. Neki, aki annyira in-

tellektuális lény volt, annyira olvasott és olyan nagy képzettségű, nagy nyelvtudású (megtanult latinul, megtanult oroszul), nagyszerűen illett ez. Ennek az intellektuális apostolkodásnak óriási horizonja lebeg előtte a szentek egyeségének gondolatában.

„Nagyon is megértettem, hogy bármilyen kicsiny is erőlködésem arra, hogy valamivel több igazságosság és gyöngédség legyen körülöttem, mégis megteszem, mert érzem, hogy örökkévaló dolgokért dolgozom, mert tudom, hogy semmi sem vész el, sem a lelkek birodalmában, sem a tudományban; és hogy egyszerűen csak ha lelkeket felemelem és feladataimat teljesítem, képes vagyok — egy szép mondas szerint — „*az emberiség nivóját emelni*”. Lehet ennél nagyszerűbb távlat? „Egyetlen lélek képes arra, hogy önmaga körül megváltoztassa az egész erkölcsi atmoszférát, pusztán kisugárzása által.” „Ha megtettük a magunkét, Isten megteszi, ami még hátra van. Mi imádkozunk, szenvedünk és dolgozunk imáink és cselekedeteink következményeinek ismerete nélkül. Isten beállítja azokat felséges terveinek szolgálatába. Fokról-fokra hatni fognak, siettetik Isten országának eljövételét. Más lelkek által, s azon cselekedetek és vágyak által, amelyek általuk születnek, *visszahatnak az idők teljéig.*”

Nagyszerű gondolat ez! Mikor imádkozom, följánlom magamat vagy szenvedésemet Istennek, akkor elindítok valamit, aminek meglesz a következménye, ha nem is látom. Isten beállítja végtelen terveibe; lehet, hogy egy másik világrészben, egy másik században, — Isten előtt nincs idő —, de valakire, valamiben biztosan hat. „Sohasem lehet improduktív.” Óriási égboltja ez a szenvedésnek és imának — nagyobbat képzelni sem lehet.

Hisz abban, hogy meg kell ragadni a jócselekedet lehetőségét, ott, ahol lehet. Mások helyett is. Megindító hallani: kik azok, akikért E. Leseur élni és szenvedni akar: „Szeretni azok helyett, akik gyűlölnek; szenvedni azok helyett, akik örvendeznek, adni magát azok helyett, akik elzárkóznak magukba.” „Megkülönböztetett szeretettel akarom szeretni, akiket születésük, vallásuk, vagy eszméik eltávolítanak tőlem. (A „kedves hitetleneket”, mint sokszor mondja; ezt komolyan kell érteni, nem csúfolódásból!) Ezeket kell leginkább megértenem, s azokat, akiknek szükségük van rá, hogy adjak nekik egy keveset abból, amit Isten nekem adott.” „Odamenni mindig a kicsinyekhez, azokhoz, akik szenvednek, és akik számára az élet nehéz, de (mély tekintet az emberi lélekbe!) meg nem vetni azokat sem, akik szerencsések és önzően élveznek. Lehetőség, hogy másoknál jobban szükségletük volna, hogy szeressük őket, egy kis szeretet talán megmutatná nekik az Istent.”

Az Isten felel imánkra, szenvedésünkre, de ő tudja, hol és mikor. „Hiszek az ima hatalmában, melyet szüntelenül végzek ezekért a kedves lelkekért. Hiszek benne, mert Isten van és mert Ó Atya. Hiszek benne, mert hiszek abban a titokzatos isteni törvényben, amit a szentek egységének nevezünk. Tudom, hogy egyetlenegy kiáltás, egyetlen vágy, egyetlen szólítás sem vész el, ha lelünk mélyéből jön, hanem Isten felé száll és általa azokhoz, akik arra indítottak bennünket. Tudom, hogy Isten maga tölti be az emberi lélek átváltozásának intim munkáját. Mi csak annyit tehetünk, hogy megmutatjuk neki azokat, akiket szeretünk: Uram, tedd, hogy éljenek!”

És ha most kérdezem: miben áll hát ez az intellektuális apostolság, hamosan ráeszmélünk, mennyire bibliai ízű ez! Szinte azt ismétli, tetteiben pedig megvalósítja, amit az apostol a keresztény asszonytól kíván. Szent Péter levelében olvassuk: „Asszonyok, engedelmeskedjetelek férjeteleknek. Akkor majd azokat, akik nem hisznek az igének, az asszonyok élete beszéd nélkül is megnyeri, amikor istenfélő, tiszta életeteket figyelik. Ékességeket ne legyenek különleges: Isten előtt a rejtett belső ember értékes a maga zavartalan szelídségében és lelki nyugalomában.” (1. Pét. 3, 1—4.) Ha valaki magas fokon teljesítette

ezt a követelést, az Erzsébet volt. Beszéd nélkül is megnyerte férjét. Ő volt a „rejtett lelki ember”, a maga zavartalan szelídségében és lelki békéjében.

Miben állt ez az apostolkodás? Kedves lénye, társalgása, látogatásai, szelídsége, tapintatossága, kiegyensúlyozottsága. Férje írta életrajzában olvassuk: „Az apostolkodást mérséklettel végezte, gyakran inkább hallgatással, mint szóval. Tudta, hogy semmi sem szerez több ellenkezést, nem távolít el jobban, nem csökkenti a buzgóságot jobban, mint az elhamarkodás és az ügyetlenség, még ha jószándékból történnek is... Nincs asszony, aki férjének kevesebbet alkalmatlankodott volna, aki kevésbé erőszakolta volna nála, hogy úgy gondolkodjék, mint ő; holott ez volt legállandóbb, legforróbb vágya. Megelégedett az-zal, hogy kimutatta örömét, ha résztvett némely olvasmányában, ha megkönynyítette vallásos kötelességeinek teljesítését, és Isten kegyelmébe ajánlotta, amelyet igyekezett számára kiérdemelni.”

Teljesen földi, természetes emberi gondolkodás — teljesen természetfölötti, emberfölötti, isteni gondolkodás. Teljes realizmussal fog hozzá a jócselekvéshez. Nem néz távoli tengerekre vagy hegyek messzeségeibe; ott akar jót tenni, ahová az Isten állította. „Olykor a cselekvés vágya elhanyagoltatja velünk a cselekvést. Valami nagyszerű alkalmat keresünk az önátadásra, és elfeledkezünk arról az alázatos testvérrel, aki mellettünk van és várja az erősítő szót, a megmentő gesztust. Ne nézzük a távoli utat, kövessük a keskeny ösvényt. Ne nézzünk nagyon messzire, se nagyon magasra, hanem magunk elé, magunk mellé. A jó, amit tennünk kell, talán itt van”.

Ez a legnagyobb, leginkább nekünk való apostolkodás. Vegyünk példát tőle. Ez az apostolkodás sem nem propaganda, sem nem vitatkozás, sem tudatosan kiélezett megnyerni akarás, nem kell érte missziókba menni hittérítőnek; egy a lényege: Jézus szeretetét sugározni. Mit tettek az apostolok? Megismerték Jézust, megszerették, és megismertették és megszerették másokkal is. Megismertem Jézust; ha igazán megismertem, szeretem; ha igazán szeretem, igyekszem másokkal is megszerettetni. A kegyelem egy szép mondás szerint sugárzás útján terjed. A kétféle szeretet, — Istené és a felebaráté — egyesül a Krisztus-szeretetben. Az Úr Jézus azt mondja: gyümölcseikről ismerjük meg az embereket. Minket is gyümölcseinkről ismernek meg. Ezt úgy is lehetne mondani: a mi gyümölcseinkről ismerik meg az Úr Jézust. A mi életünkben kell az embereknek meglátni Jézust. Nem a szó számít: a tett számít, a cselekedet. A legfőbb Krisztus-propaganda: jónak lenni, szeretetreméltóan lenni, kedvesnek lenni, kötelességet teljesíteni, hordani magamban és sugározni az Úr Jézus képét.

Találtam nála egy mondatot, amely hetekre anyagot adhat az embernek az elmélkedésre, talán legszebb mondata:

„Gondolkozni szép, imádkozni jobb, szeretni minden.”

Befejezésül, hogy konkrétan állítsuk magunk elé Erzsébet alakját, olvassuk el egy rövid imádságot, amelyet az operáció előtti napon írt bele naplójába. Ebben a szürke kis imában, ebben az egyszerű imában, amely mindnyájunknak az ajkára ráillenék, benne van egész lelke. Az első mondat, és az utolsó, amit mond, önmagáról szól: legyen meg rajta Isten akarata; a többi mind másokért, — akikért élt és szenvedett: „Legyen meg Isten akarata. Uram, légy áldva mindenért és add nekem bocsánatodat és kegyelmedet. Áld meg szereteteimet, mind; adj lelküknek megtérést és szentséget. Unokaöcsém és unokahúgom legyenek keresztények és apostolok. Add kegyelmedet azoknak a lelkeknek, akik nekem kedvesek, adj minden léleknek világosságot és természetfeletti életet. Áldd meg és vezesd Egyházadat és szenteld meg papjait, köztük lelkiatyámat. És végy engem magadhoz egészen, életben és halálban, mindörökké. Úgy legyen.”